

Kitap Tanıtımı / Book Review

Волобуев В. И. Карта Джунгарского Государства 1738 г. И. Г. Рената Как Историко-Географический Источник, М., Пробел-2000, 2018. -224 с. ISBN 978-5-98604-683-9

Volobuyev V. I. Karta Djungarskogo Gosudarstva 1738 g. İ. G. Renata Kak İstoriko-Geografişeskiy İstoçnik, Moskva, 2018. 224 s.

Volobuyev V. I. Tarihi ve Coğrafi Bir Kaynak Olarak İ. G. Renat'ın 1738 Yılına Ait Cungar Devleti Haritası, Moskova, 2018. 224 s.

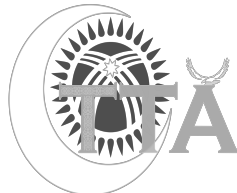
Alfina SIBGATULLINA *

Mogol boylarından olan Oyratların ismi tarihte kalmış devleti Cungariya Hanlığı hakkında kaynaklar oldukça azdır. Avrasya steplerindeki son göçebe İmparatorluğu sayılan Cungariya tarihi üzerine yapılan mevcut çalışmalar arasında en kıymetli olanlardan biri de şüphesiz İsveçli subay Johan Gustav Renat tarafından çizilen Cungariya haritasıdır. Poltava yakınında Ruslar tarafından esir alınan ve Sibirya'nın Tobolski kasabasına gönderilen Renat çavuş, 1717 yılında Rus askeri birliğiyle beraber ani bir baskın sırasında Cungarlara esir düşmüştür. Yaklaşık 16 yıl boyunca Cungariya'da kalan Renat, Cungarlara o devirde bir devrim niteliği taşıyan zemberekli silah üretimini öğretmiş ve Cungar ordusunun yeni silahlarla silahlanmasında büyük katkıda bulunmuştur.

Askeri haritacılık uzmanı olan Renat, esirlik süresi zarfında Cungariya hanlığı, Güney Türkistan ve Lobnor'un haritasını çizmiştir. 1733 yılında esirlikten kurtulan Renat bu çalışmasını İsveç'e getirmiş, Moskova ve Petersburg bilim adamları arasında da harita büyük ilgi

---

* Prof. Dr., Rusya İlimler Akademisi, Şarkiyat ve Dünya Edebiyatları Enstitüsü, alfina2003@yandex.ru. (Makale gönderim tarihi: 27.07.2018; Makale kabul tarihi: 06.08.2018)

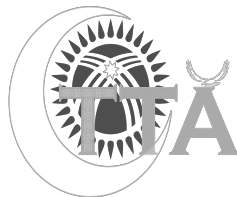

uyandırmıştır. Batı Sibirya'nın güneyini ve Orta Asya (Türkistan) topraklarını kapsayan 3.600 bin metre kare alanı içeren bu haritanın nedense o dönemde bir kopyası bile çıkartılmamış ve aslı da 1742 yılında Renat'ın vefatından sonra kaybolmuştur. Sadece 150 sene sonra bir İsveç kütüphanesinde Renat'ın eserinin bir kopyası bulunmuş, Rus tarihçisi A.İ Makşeyev onu 1881 yılında ilk defa Rusya'da bastırılmış ve haritada verilen yer ve su adlarını inceleyen bir yazı da yazmıştır. Fakat ne yazık ki harita gene unutulmuş, ancak 1990'lı yıllarında tarihçi Prof. Dr. V. A. Moiseyev'in desteğiyle jeoloji uzmanı Dr. Vladimir Volobuyev (1923-1997) harita üzerinde yoğun bir inceleme başlatmış ve modern topografya ilminin verdiği imkanları kullanarak, 1993 yılında Almatı'da Kazakistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Bülteninde Cungariya haritasının yeniden düzenlenmiş şeklini bastırmıştır.

Sonra V. Volobuyev, Renat'ın haritasına dayanarak ve o topraklarda çeşitli dönemlerde yaşamış birçok ırk, kavim, kabile ve halkların tarihini, dilini araştırarak, kendisi Cungar Kalmikiyasının yeni bir haritasını çizmiş, orada Belh, Kunduz gibi şehirlerin tam olarak yerlerini belirlemiş, XVII yy. mevcut olan Guçen, Kobdo gibi eski yerleşim yerlerini, İrtiş nehri boyundaki Rus kalelerini, Cungar hanlarının karargahlarını ve iki tane Budda mabedini eklemiştir. Aynı zamanda yer ve su adlarını eski Türkçe, Uygur, Mogol, Kalmık (Oyrat), eski Karluk dillerindeki kelimelerle karşılaştırarak, derin bir toponimik araştırma yapmış, A.İ Makşeyev'in gözünden kaçmış 49, yanlış izah edilmiş 117 yer ve su adını incelemiştir,

V. Volobuyev'un Cungariya devleti tarihi üzerine sürdürdüğü araştırmaları 1997 yılında vefatı nedeniyle durmuştur. Duruma çok üzülen kızı N.V. Kotova, Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü alimlerinden manevi ve maddi destek alarak, 2018 yılında babasının bu ilmi mirasını derleyip güzel bir kitap haline getirdi ve Moskova'da yayınladı.

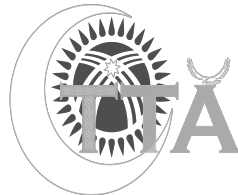
Tanıtımını yapmakta olduğumuz bu kitap Giriş, altı bölüm, sonuç, ekler kısmı, kaynakça ve V. İ Volobuyev'in ilmi makaleleri listesinden ibarettir. Birinci bölümde araştırmacı, Renat'ın haritasında geçen 248

yer ve su adı üzerinde durmuş ve onlarla ilgili tarihi belgeler vermiştir. ‘Renat haritasının etnik ve tarihi rekonstrüksiyonu’ adını taşıyan ikinci bölüm Prof. Dr. Moiseyev’le beraber yazılmış makaleyi içermektedir. Burada Renat’ın yaptığı çalışmanın ilmi değeri belirlenmiş, XVIII-XIX yüzyıl Rus seyyahları tarafından verilen malumatlarla kıyaslanarak, Cungar hanlığının sınırları gösterilmiş ve genel alanı 0,8 milyon km kare olarak belirlenmiş, Galdan hanın ölümünden sonraki tarihi dönem analiz edilmiştir. Renat haritasında 23 şehir tespit edilmiş, Cungar Kalmık devletinin komşuları olan Kargot, Kazak, Burut (Kırgız), Badahşanlı, Kotton (Uygur), Kahi (Çin), Moğol, Buharalı, Üzbek, Sarıkol, Tangut ve diğer halklar gösterilmiştir. Bu analiz sonrasında iki uzman çok ilginç bir sonuca gelmişlerdir: Buna göre Renat tarafından yapılmış sayılan bu haritanın topografik çekirdeği aslında XVII yüzyıl sonu XVIII yüzyıl başlarında Tsin Çin İmparatoru Kansi sarayında hizmette bulunan Cizvit rahipler tarafından çizilmiş, sonra da Renat önemli kısımlar ekleyerek onu tamamlamıştır. (s.100). Bu yüzden yazarlar, Renat haritasının çizim tarihini, 1911 yılında çekilen fotokopi nüshasında gösterilen 1738 yılı hatta Cungarlardaki esaret yılları 1716-1733 bile olmadığı fikrini ortaya atmışlardır. (98 s.). Bu faraziyenin ileride tarihçiler tarafından tartışılacak ilginç bir konu olacağını zannediyorum.

Kitabın üçüncü bölümünde Cungariya haritasında verilen toponimlerin kökleri araştırılmaktadır. 1881 yılında A.İ. Makşeyev’in bastırdığı makalede 250’ye yakın Mogolca, Kalmıkça, Türkçe yer ve su adları İsveç dilinde verildiği söylene de onların hangi dilden kaynaklandığı gösterilmemiştir. Üstelik A.İ. Makşeyev bu isimleri sonraki dönemlerde Rus topografları tarafından çizilmiş haritalardaki isimlerle kıyaslamış, oysa o haritalar Cungarların kırımından sonraki dönemde, onların yaşadığı bölgelere farklı dillerde konuşan çeşitli kabile ve halklar yerleştikten sonra ve genel olarak toponimlerin çoğunluğu değiştikten sonra yapılmıştır. Yukarıda dediğimiz gibi, V. Volobuyev A.İ. Makşeyev’in yanlışlarını düzeltmiş ve eksikleri gidermiştir.

Dördüncü bölümde Cungariya topraklarında bulunmuş nehirler ve onların adları üzerinde durulmuştur. Renat 12 tane büyük nehir tespit

etmiştir: Ayaguz, Amandarya, Borotal, Biya, Katun, Kuragatu, İrtiş, İli, Narın, Sır, Talas, Çu. Bunun dışında haritada daha birçok su adı bulunmakta, onların etimolojisini V. Volobuyev genelde - *khan\han, -tu\tı, -an, -gol, -kull\kul\ka\kel* gibi eklemelere göre beş gruba ayırarak incelemiştir. Özel olarak Almotu, Almalık, Almalı toponimleri üzerinde duran V. Volobuyev tarihte bu isimleri taşıyan eski şehir ve diğer yerleşim yerlerini anlatır ve bunlar arasında Almatı şehrinin adının içlerinde en eskisi olup kökünün Kanglı ve Kangüy kabilelerine kadar ulaştığını söyler. (128 s.).

Beşinci bölümde İli boyu Uygurlarının tarihi ile ilgili malumat verilmiştir. Eski Uygurların yerleşimi, dili ve dinleri üzerine yoğunlaşan yazar, İli vadisi ve çevresinde bulunmuş Uygur şehirleri, nehir, göl ve kaplıcalar, kurganlar, balballar hakkında yeni belgeler ve hipotezler paylaşıyor, Cungarların ekincilik ve sulama alanında kullandığı teknolojilerden söz ediyor.

Kitabın altıncı bölümü Cungar hanlığı topraklarında bulunan ve eski tarihi kaynaklarda gösterilen maden cevherleri ve fosiller, onların kullanımı üzerine belgeler içermektedir. Renat haritasına bakıldığında Cungarların yaşadığı topraklar yer altı zenginliklerinden mahrum gibi görünse de (s.147), tecrübeli bir jeolog olan V. Volobuyev, ilmi kaynaklara dayanarak, o bölgede eski zamanlardan beri gümüş, altın, kurşun, demir, bakır, kalay, cıva vs. çıkartıldığını, XVIII yüzyılda Cungarların madencilik alanında epey ileri gittiklerini vurgulamaktadır. Araştırmacı Cungar devletinin güçlü ordusu, hayvancılık ve çiftçiliğe dayanan sağlam ekonomisi ve merkezi idaresi ile diğer göçebe hanlık ve gruplardan önde olduğunu ispatlamaktadır.

Ekler bölümünde Kalmık Cumhuriyeti Milli müzesinde korunmakta olan Renat haritasının kopyası ve V. İ. Volobuyev tarafından çizilen Cungar Kalmıkıyası haritasının renkli varyantı verilmiştir.

Kitabın tarihçilere, Türkologlara, jeologlara, Merkezi Asya tarihi ile ilgilenen okuyuculara yararlı olacağını umuyoruz.

